

Nº2, Aprel-İyun 2002

AMERIKANYŇ ÝAŇY

Ilçi Kennedy Ilkinjiler jogapkärçiligi çäklendirilen ýoldaşlygynyň agzalary bolan zenan balçylaryň ýanynda. ABŞ-nyň Halkara Ösüş Agentligi bilen şertnama esasynda işleýän «Winrok Internesnel» guramasy bu işe goldaw berdi. Bu baradaky söhbetdeşligi 14–15-nji sahypalarda okap bilersiňiz.

HORMATLY OKYJY,

Men size ABŞ-nyň Ilçibanasynyň Türkmenistanyň balky üçin taýýarlaýan «Amerikanyň ýaňy» žurnalynyň ikinji sanyny hödürleýärin. Meniň üçin onuň birinji sanyny Mejlisiň başlygy Tagandurdy Hallyýewe ABŞ-nyň Türkmenistandaky Ilçibanasynyň martda geçiren on ýyllık dabarasynda ýyllysy gitmänkä elin gowşurmak diýseň ýakymly boldy. Şondan bäri bize ençeme bellikler we teklepler gelip gowuşdy. Biziň işimiz barada öz pikirleriňizi we islegleriňizi bize ýollap durmaga sizi çagyryýaryn.

Žurnalymyzyň soňky sanyndaky makalalaryň birnäçesi 11-nji sentýabrda bolup geçen betbagtçylykly wakalar barada söhbet açdy. Şol wakalaryň biziň jemgyýetimize ýetiren täsiri çuňňur bolansoň, biz olar barada gürrüň bermegimizi şu sanymyzda hem dowam edýäris. «Aly» atly baş makalamyz Amerikanyň örän görnükli bokşçysy Mubammet Aly bilen 11-nji sentýabrda geçirilen söhbetdeşlik esasynda ýazylandyr. Mubammet Aly Amerikanyň tarybna diňe bir atletikaçy hökmünde däl-de, eýsem 1964-nji ýylda onuň başga dinden çykyş, Yslam dinini kabul etmegi we Wýetnam urşuna garşy açyk çykyş etmegi bilen hem girdi. Biziň ikinji makalamyzda Nýu Ýork şäherinde ýaşayan owgan-amerikanlarynyň Kabul azat edilenden soňky täsirleri we olaryň özaralarynda täze, durnukly Owganystan bakyndaky umytlary beýan edilýär.

Amerika we Türkmenistany öz içine alyan halkara bileleşigi Owganystanda mekdepleri dikeltmäge kömek bermek işini oň hatarda goýýar. Žurnalyň bu sanysynda hem Amerikanyň bilim ulgamy barada gürrüň-mizi dowam etdirip, biz size sportuň, klublaryň, ata-eneler – mugallymlar hyzmatdaşlygynyň we ýerli guramalaryň jemgyýetçilik merkezine öwürülen amerikan mekdebiniň biri baradaky makalany hödürleýäris.

Şeýle hem biz öz obasyny, şäherini gowy tarapa üýtgeden görnükli Amerikaly şabsyýetler barada giňişleýin gürrüň bermegimizi dowam edýäris. «Ýeňilmezek» atly makaladaky Rut Ann Minner garyplykda we dullukda çagalaryny aýaga galdyrmagy we Delawer ştatynyň gubernatory bolmagy başaryýar. Bankyň kemsidiji düzgünlerini öz gerdende çekmegi ony döwlet edaralaryna saýlawlara gatnaşmaga iteryär. Jeýmel Bredli («Sportçy Ýigidiň Durmuş Nusgasy») gulagynyň agyrylygyna garamazdan ökde kollej basketbolçysy bolmak bilen, ýurdunyň äbli ker çagalara kömek etmegi başaryýar.

Žurnalymyzyň ahyrynda Türkmenistandaky «Winrok Internesnel» guramasynyň amerikan müdürü Pol Haynsen bilen biziň geçiren söhbetdeşligimizde ol oba bojalygysynda edilýän işleri kämilleşdirmek we esasy durmuş hyzmatlaryny guwulandyrmak üçin dünýäniň dürli ýurtlarynda alyp barýan işleri barada gürrüň berdi.

Bu žurnal sizde öz jemgyýetiňiz üçin täze pikirler döreder diýip umyt edýärin. ABŞ-nyň hökümeti Türkmenistanyň ösüşine goşant goşýan döwletden daşary toparlaryň işini ýeňilleşdirmek boýunça Türkmenistanyň hökümeti bilen işleşmek ugrundan tagalla edýär.

*Hormatlamak bilen
Lora I. Kennedy
Ilçi*

ŞU SANDA

AMERIKANYŇ ÝAŇY

WAJYP MESELELER: «WATANYNA NAZAR SALÝANLAR»

2

Ýazan Judit Turman, makala *New Yorker* žurnalyndan

Nýu-Ýork şäherindäki medeni merkeze ýyganan owgan-amerikanlar ata watanlarynyň Talyban režimi dargandan soňky geljegi barada pikir alyşýarlar.

SPORT WE JEMGYÝET: «SPORTÇY ÝIGIDIŇ DURMUŞ NUSGASY»

3

Ýazan Set Deýwis, makala *Sports Illustrated* žurnalyndan

Çaga wagtynda eşi diş ukybynyň köp bölegini ýitiren kollej basketbolçysy indi ýurduň hemme ýerindäki eşi diş kemçiligi bolan çagalara nusga bolýar.

BAŞ MAKALA: «MUHAMMET ALY BILEN AÇ-AÇAN GÜRRÜNDEŞLIK»

4

Ýazan Goward Bingham, makala *Readers Digest* žurnalyndan

Amerikanyň in jedelli şahsyetleriniň biri boksçy Muhammet Aly 11-nji sentýabryň ertirinde musulman adamsy hökmünde ynançlary, şöhratly sport ýoly, Wetnam urşuna garşylygy, Parkinson keseline garşy göreşi hem-de özi barada düşürilen Wil Smitiň baş rolda oýnan çeper filmi barada habarça gürrüň berýär.

AMERIKADAN GÖRNÜŞLER

8

BILIM: «ÝERLI JEMGYÝETÇILIK WE MEKDEP»

10

Ýazan Denis Doýl, makala *ABŞ: Jemgyýet we gymmatlyklar* žurnalyndan

Amerikada mekdepler ýerli jemgyýetçilik çäreleriniň geçirilýän ojağdyr. Häzirki administrasiýa yurtda standardlaşdyrylan barlaglary girizmäge çalyssa-da, köp mekdepler ýerli mekdep geňeşleri tarapyndan dolandyrylyp, bilimi ýerli jemgyýetçiligiň talaplaryna laýyk guramaga haky bar.

JEMGYÝETDE AÝALLAR: «ÝEŇILMEZEK»

12

Makala *People* žurnalyndan

Dul galyp, garyplygy gerdeninde çeken Rut Ann Minner saýlawlarda ýekeje gezek hem ýeňilmän, Delawer ştatynyň gubernatory boldy.

SÖHBETDEŞLIK: TÜRKMENISTANDA ÝAŞAÝAN AMERIKALYLAR

14

Pol Haýnsen, ABŞ-nyň Halkara Ösüş Agentligi bilen şertnama esasynda işleýän «Winrok Internäşinel» guramasynyň Türkmenistandaky müdiri Pol Haýnsen Wiskonsinde fermada geçen ýaşlygy, Alýaskada ýaşayşy, ynsanperwerlik işleri we öz guramasynyň Türkmenistandaky taslamalary barada gürrüň berýär.

AP Photo/Gregory Smith

Baş sahypada: Muhammet Aly Solt-Layk-Sitide geçirilen 2002-nji ýylyň Gýşky Olimpiya oýunlarynyň açylyş dabarasynda Olimpiada Oduny ýakýar.

SURATLY ŽURNAL

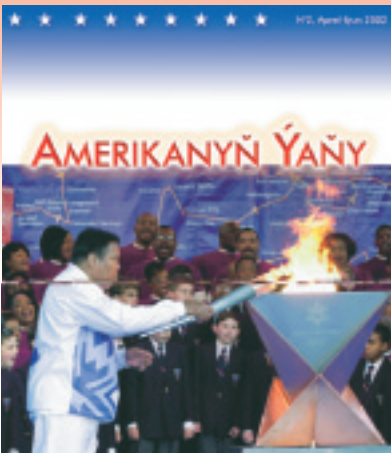
№2, Aprel-Iýun 2002

Guramaçy edara:
Jemgyýetçilik bilen gatnaşyklar
bölümi
ABŞ-nyň Içihanasy
Aşgabat, Türkmenistan

Žurnal barada pikirlerinizi
we isleglerinizi aşakda görkezilen
adres boýunça iberip bilersiniz:
744000, Aşgabat şäheri,
Puşkin köçesi 9
Telefon: 35-00-45

E-poçta:
meredovama@iatp.edu.tm
meredovama@state.gov

Dizaýn:
Regional Program Office,
Vienna

Prezident Buş sany onlarça bolan owgan-amerikan ýerli jemgyýetleriniň birine saparynda Owganystanda dogulan Mariam Rasul bilen gepleşýär. Mariam häzir Aleksandriýa şäherinde (Wirjiniýa şaty) ýaşayar we bu ýerde birinji klasda gidýär. Buş okuwçylara owgan çagalarynyň okuwa dolanyp barmagy baradaky mak-satnamalary hem-de olary Amerikanyň peşgeş beren egin-eşikleri, aýakgaplary, toplary, galamlary, lineýkalary we ýüpbökdileri bilen üpjün etmek hakynda gürrüň berdi.

WATANYNA NAZAR SALÝANLAR

Judit Turman

Ýakynda, Demirgazyk Alýansynyň goşunlary Kabuly basyp almazyndan birnäçe gün öň, Nýu Ýorkyň gündogar çetinde ýerleşen «Taýpalaryň ýygnaşygy» atly medeni merkez Nýu Ýorkda ýaşayan owganlaryň sungat we sygyryýet eserlerine bagyşlap, döredijilik aňsamyny geçirdi. Dabara daşdan örülen kiçik ýaşayş jaýyň ikinji gatynda geçirilip, ol ýerde proýektor arkaly filmi görmek üçin ak prostyn ulanylypdyr, deprek bilen saz çalyp, tans edilen wagty otagy garaňkylamak üçin äpişgä amerikan baýdagy örtülipdir, onuň çyzyklary bolsa daşyndan ýagty düşüp, türmäniň gözenegini ýatladyp durdy.

Aňsamlyk dabara gelen döredijilik işgärleriň köpüsi birwagt Owganystandan göçüp gelen adamlaryň çagalarydy. Bular sowet goşunlarynyň Owganystana çozup giren döwri ýa-da şondan öň Amerika gaçyp gaýdan bilimli, erkin pikirli maşgalalaryň ogul-gyzlarydy. «Biz eýýäm ýigrimi ýyl bäri agyryny duýup gelýäris» diýip, çäräni gurnaýjylaryň biri bolan Laýma Osman aýdýar. «Bütündünýä söwda merkezine çozuşdan soň, men wepat bolanlary ýatlap, onlarça gijeleri şem ýakyp, dogalar okap ýatman geçirdim. Bu biraz kömek berdi. Emma men owgan halkynyň wepat bolanlarynyň hatyrasyna geçirilen köpçülikleýin ýatlamalarynyň ýekejesine hem häzire çenli gatnaşyp görmändim. Şonuň üçin hem biz bu çäräni gurnadyk».

Gatnaşyjylaryň biri Zakarýa Şerzad – 42 ýaşly salykatly ýazyjy we sazanda. Ol Bütündünýä söwda merkeziniň weýran bolmagyna bagyşlap ýazan elegiýasyny okap berdi. 1978-nji ýylda Şerzad tussag edilip, tä ynsan hukuklaryny goraýan halkara guramalarynyň biri onuň Şweýsariýa geçmegine rugsat berilmegini gazanýança, alty aýlap Kabuldaky türmede oturdy. Dabaradan soň birnäçe gün geçip, Kabulyň basyp alanlygy barda habar gelensoň, ol Amerikada ýaşayan owganlaryň köpüsine mahsus bolan pikiri beýan etdi: «Men sütemli häkimiýetiň ýykylandygyna begenýärim, emma emele gelen boşluk we bulaşyklyk meni gorkuzýar, sebäbi Demirgazyk

Alýansyň öňki gezek häkimiýeti eýelän wagty, Owganystanda zorluk, ganhorluk, hyýanatçylyk köpelip, talyplaryň häkimiýeti ele almagyna ýol berildi».

31 ýaşly suratçy Şekaýba Wakili bu aňsam üçin musulman gelin-gyzlary şekillendirilen baş sany suratyny hödürledi. 11-nji sentýabryň wakalaryndan soň, Wakili talyplaryň elhenç hereketlerine «dälileriň fundamentalizmi» we «aýallaryň kemsidilmegi» diýip at dakdy. Indi talyp düzügüniň soňy gelendigi barada Wakili begenýär: «Demirgazyk Alýansa gerek bolan goldawy berendigimize men owgan hökmünde begenip, amerikan hökmünde guwanýaryn». Nýu Ýork uniwersitetini syýasaty öwreniş hunäri boýunça tamamlan hem-de «Zenanlar owgan zenanlary üçin» atly kiçiräk aýal-gyzlar toparyny eslandyryjylaryň biri bolan 23 ýaşly Fahima Danişgar bir gyzykly waka üns çekdi. Mazar-i-Şarif boşadylansoň, aýal-gyzlar pürenjelerini aýryp, köçelere çykyp, erkekler bilen birlikde begendiler. «Kabulda entek beýle edýän ýok. Olar henizem gorkýarlar, emma men bu zatlaryň ýütgejekdigini aýdyň duýýaryn. Meniň şahsy pikirim: Demirgazyk Alýans öňki wakalary sapak edindi. Emma görmeli».

Geçen hepde Owganystanyň paýtagtyndan şekilli habarlar gelip başlanda, döredijilik aňsamynda görkezilen «Kabul, Kabul» atly bir film meniň ýadyma düşdi durdy. Filmi mojahed garsylyk görkeziji toparynyň ýolbaşçysynyň ýegeni bolan Sedika Mojadidi atly ýaş gyz düşüripdir. Mojadidi 1996-njy ýylda Owganystana dolanyp gelende, bu ýurduň aç we hor aýallarynyň durmuşyny ýazmaga geçirmek üçin, ýany bilen wideokamerany gizläp geçiripdir. Onuň düşüren filminde bosgunlaryň ýaşayan meýdançasynyň ýanynda gurap galan ýabyň içindäki iki sany gyzjagaz hakynda ýa-da birtopar aýalyň ýaşamaga ýer tapman, bábekhanada ýatyp turşy ýaly bölekler bar. Şeýle-de filmde onuç çaganyň enesi bolan garry daňhan aýalyň çommalyp oturan halyna eli bilen hamyr ýaýyp, öz

bosgunçylyk durmuşy barada gürrüň berip oturşy görkezilýär. «Biz daşlary ýassyk edip ulandyk. Garawul bize bir köne brezent ýapynja, bir çäýnek, bir jam berdi» diýen biperwaýlyk bilen aýdylan sözlerinde ol aýalyň bu şertsiz ýaşayşyna razy bolup, ykbalyna umytsyz boýun bolandygy görünýär.

Indi zulumçylykdan we kembaha garalmakdan dynyp, gelin-gyzlary azat edilen Owganystan üçin iň uly umyt Rumy diýen sopy akylalaryň aýdan sözlerinde jemlenýän bolmaly. Mojadi di ol sözleri öz filminiň şygary edip ulanypdyr: «Ýüzüni görkez. Sen – aýnanyň hut özi». ★

Copyright 2001 Conde Nast Publications Inc. All rights reserved. Originally published in The New Yorker. Reprinted by permission.

SPORTÇY ÝIGIDIŇ DURMUŞ NUSGASY

Makalanyň awtory: Set Deýwis

Günorta Karolinanyň basketbol komandasynyň goragçysy Jamel Bredli öz komandasyny ýeňişlere alyp barýar hem-de eşidiş kemçiligi bolan çagalary ruhlandyrýar.

Soňky birnäçe ýylyň dowamynda Günorta Karolina komandasynyň goragçysy Jamel Bredli bilen tanşanlar onuň çagalyk döwründe örän ýuwaş oglan bolandygyny bilenlerinde, haýran galýarlar. Bir ýarym ýaşyndaka Bredliniň öte gyzgyny galyp, ol eşidiş ukybynyň başdan dört bölegini ýitirdi. Şonuň üçin ol köplenç özüni bu dünýäň adamy däl ýaly duýýardy, ümsümli-ge diň salyp, birnäçe sagatlap öz otagynda ýöne ýalňyz oturdardy. Emma onuň uly dogany ony öz dogduk mekany bolan Günbatar Wirjiniýa ştatynyň Bekli şäherçesindeki sport merkezine basketbol oýnamaga äkidip başlanda, Jameliň çekinjeňligi ýitip başlady. Bredli bu barada şeýle gürrüň berýär: «Meniň doganymyň dostlarynyň hemmesi menden baş ýaş uludy, şonuň üçin ol maňa çetde durup, diňe pökgini halka zyň diýip aýdýardy. Päsge berilmedik wagty pökgini dürs halka zyňmak meniň iň oňat başaryň zadym bolup gitdi».

Bredli häzir hem uly ussatlyk bilen pökgini dürs halka düşürýär. Boýy 190 santimetr bolan bu 4-nji kurs talyby eýýäm iki ýyl bäri öz uniwersitetiniň «Söweşen horazlar» komandasynyň iň köp pökgi salýan oýunçysy bolup, her oýunda ortaça 14 oçko gazanýar. Ol üç oçkolyk zyňşlaryň 46,5%-ni we jerime zyňşlaryň 85,7%-ni halka düşürýär. Emma Jamel Bredli üçin gulagy agyr çagajyklar bilen işleşip, ýeňişler gazanmak has wajyp üstünlikdir. Bredli uniwersitetde basketbol oýnap başlaly bäri, birtopar çagalary onuň ýanyna gelýärler, hat ýazýarlar. Onuň ýagşy işleri barada habar çalt ýaýraýar: geçen ýyl Günorta Karolina komandasynyň Kentukkidäki oýnundan öň, Bredli Kentukkiniň kerler üçin mekdebiniň okuwçylary bilen duşuşdy. «Birtopar adam meniň olaryň çagalary bilen gepleşmegimi isleýär. Bu haýran galdyryjy zat. Men öz häsiýetim boýunça hemmeler bilenem gepleşmäge taýýar, wagt tapsam bolýar» diýip, Bredli aýdýar.

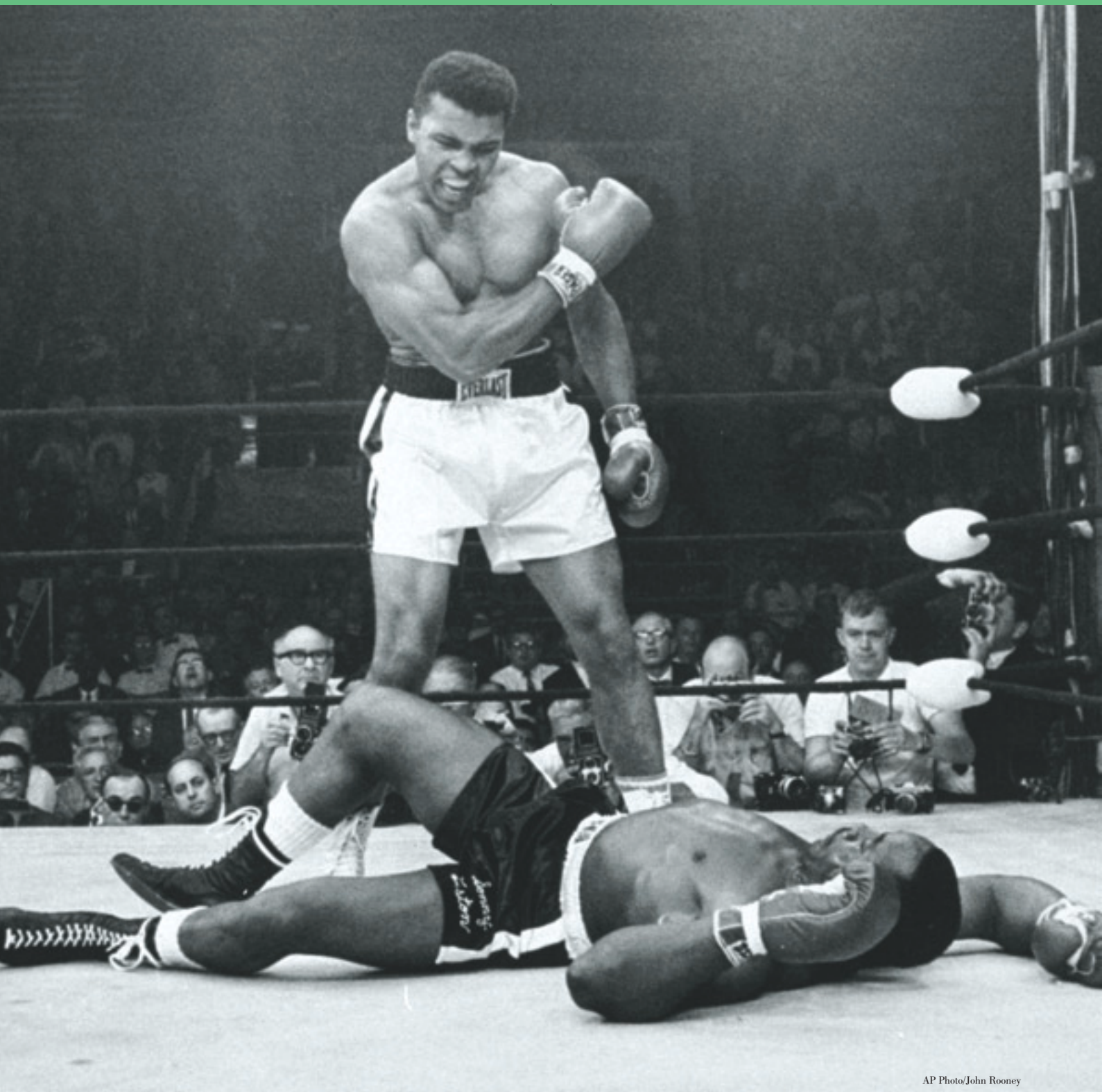
Günorta Karolina uniwersitetinde birinji kursuň birinji semestrinde Bredliniň durmuşy düýpgöter üýtgedi. Uniwersitet

ony iň häzirki zaman ähli taraplardan gelýän sesleri eşitmäge mümkinçilik berýän eşidiş guraly bilen üpjün etdi. Ol guraly gulagyna dakynanda, Bredli durmuşynda ilkinji gezek guşlaryň jürküldemesini eşitdi. Öz umumy ýaşayş jaýyna dolanyp gelende bolsa, ol jykgyldynyň nireden gelýändigini bilmek üçin ep-esli wagtlaý otagynyň içini döwürşirdi. Ol ses onuň sagadynyň jykgyldysy ekeni.

Şondan soň Bredliniň eşidiş ukyby kadaly eşidişiň 85% ýaly boldy, şonuň üçin hem onuň bu kemçiligi basketbol oýnanda hem indi kän duýulmaýar. Emma her gysga arakesmäniň soňunda türgenleşdirijisi Deýw Odom başagaýlykda aýdylan zatlara Bredliniň nähili düşündigini ätiýaçlyk üçin sorayar. Geçen ýyl tomusda Rimde geçirilen 19-nji Paraolimpiýa oýunlarynda Bredli bilen bir komandada oýnan oýunçylaryň ählisiniň eşidiş kemçiligi bolanlygy sebäpli, ol oýnuň dowamynda kerligiň öwezini dolmagy öwrenmeli boldy. «Oýnuň dowamynda men öz sesim bilen görkezme berip bilmeýärdim, şonuň üçin men esasan el hereketini ulanmaly bolýardym» diýip, Bredli aýdyp berýär. Ol amerikan komandasynynda iň köp pökgi salýan oýunçydy. Ol ortaça her oýunda 20,2 oçko gazanyp, Slowakiýa garşy altyn medal ugrundaky oýunda 33 oçko gazanyp, ABŞ-nyň komandasynyň birinji ýer eýelemegine uly goşant goşdy.

Bredli baran ýerinde tanyşýan çagalary bilen ýakyn aragatnaşyk saklaýar. Ol birnäçe aýdan okuwyny tamamlap, edara ediş maglumat dolandyryjysy kärini ele alansoň hem, eşitmekde kemçilik çekýän ýaşlara kömek bermegini dowam edesi gelýär. Bu islegini ol şeýle düşündirýär: «Men ýaşkam, maňa edil özüm ýaly eşidip bilmeýän, emma durmuşy bilen nusga görkezýän adam ýetmeýärdi. Men ol çagalaryň häzirki ýagdaýyna düşünýärin. Şonuň üçin indi olar maňa seredip: «Ol bu kemçiligi ýeňip bilen bolsa, onda men hem başaryny» diýip, pikir ederler». ★

Reprinted courtesy of Sports Illustrated: "Role Model on a Roll" by Seth Davis, SPORTS ILLUSTRATED, January 7, 2002. Copyright © 2002, Time Inc. All rights reserved.

AP Photo/John Rooney

*Agyr agramdaky çempion Muhammet Aly gygyryp hem eli bilen
yşarat edip, yeñilen garşydaşy Sonni Listonyň üstüne abanyp dur.
Muhammet Aly bu ýeňişi 1965-nji ýylyň 25-nji maýynda çalasyňlyk
bilen Listony eňegine gönüläp yrup ýykandan soň gazandy.*

MUHAMMET ALY BILEN AÇ-AÇAN GÜRRÜNDEŞLIK

Gürründeşligi geçiren Goward Bingham

«*Riders Daýjest*» žurnaly

Gürründeşligiň geçiriljek güni eýýäm bellenenildi. Muhammet Aly «*Riders Daýjest*» žurnalyň habarçysy bilen 11-nji sentýabr güni ertir bilen öz öýünde, ýagny Miçigan ştatynyň Berrien Springz obasynda ýerleşen 35.6 gektarlyk fermasynda duşuşmalydy. Emma şol gün irden bütin dünýä başaşak öwrüldi. Aly gürründeşligi geçirmekden boýun gaçyrmady, emma elhenç wakalar ýaýbaňlandygyça, otagda ümsümlik agalyk edýärdi. Ol uly telewizorda Bütindünýä söwda merkeziniň weýran bolşuny ümsümlik bilen synlaýardy. Soňra Aly gürläp başlady.

Muhammet Aly 17-nji ýanwarda 60 ýaşaýar. Parkinson keseli we gartaşan yaş sebäpli, ol indi örän haýal hereket edýär. Ýöne maňa ters düşünmän: ol şol öňki Muhammet Alylygyna galýar. Hemme tarapdan hem. Ol häzir hem baptist aýala öýlenen belgi taýýarlaýan suratçynyň ogly, uly agramly boksçylaryň arasynda çempion, şahyr we gepe çeper, garaýagyzyň hukuklaryny goraýar, harby gulluga garşylyk görkezýär, haýyrgoňsançy, kaka hem-de alty agtygyň atasy. Alynyň kabul eden borçlary we ynançlary häzir hem onuň aýrylmaz bölegi bolup galýar, we onuň ýakynyndan olaryň ählisini has aýdyň görüp we eşidip bolýar.

Şeýle-de onuň mylaýymlygyny duýup bolýar. Gürrünimizň arasynda onuň dokuz çagasynyň iň kiçisi, on ýaşly Asaad Aly gapydan bize jyklap seretdi. Tegelek ýüzli ýylgyryp duran oglanjyk özüne üns çekjek bolup garaşyp durdy. Aly ýüzünü oňa tarap öwürdi, onuň ýüzüniň görnüşi üýtgedi. Haýallyk bilen, hiç zat diýmän, ol ellerini iki tarapa uzatdy. Asaad kakasyna tarap ylgap, gujagyna girip, ony gujaklady, kakasy hem ogluny gujaklady.

Telewizorda Osama ben Ladeniň suratyny görkezip başlanlarynda, Aly üçin her dürli üýtgeşiklikler ýüze çykyp başlady. Durmuşynyň başynda Kassius Kleý ady göterip, 1964-nji ýylda yslam dinine geçýändigini yglan eden adam, birden-de dünýäde ähli musulmanlaryň arasynda ikinji tanalýan adama öwrüldi.

«*Riders daýjest*» žurnalyň işgäri Alynyň durmuşyna esaslanan täze çeper filmi ara alyp maslahatlaşmak üçin onuň öýüne gelipdi. 25-nji dekabrdan kinoteatrlarda görkezilip başlanjak «*Aly*» atly filmde esasy roly Will Smit oýnaýar. Ol agramyny köpeldip, saçyny 60-njy ýyllardaky ýaly edip syrдыransoň, çempionyň çempion bolan ýyllaryndaky şekiline juda meňzedi. Gürrün bu film hakynda, 11-nji sentýabryň wakalary hakynda, yslam dini hakynda we birtopar beýleki zatlar hakynda gitdi. Bu gürründeşligiň beýle açyklygynyň sebäpleriniň biri ony geçirenleriň arasynda Goward Binghamyň bolmagydyr. Bu 62 ýaşly Los Anjelesli suratçy meşhur boksçy bilen 1962-nji ýylda tanyşdy. Eýýäm köp wagtyň dowamynda Bingham Alynyň

ynamyna giren, onuň iň ýakyn adamlarynyň biri hasaplanylýar. Köp adamlardan tapawutlylykda, Bingham Alynyň ynamyndan ýekeje gezek hem hyýanatçylykly peýdalanmady, ol dostlukdan maddy ýa-da başga bir peýda görjek bolmady. Aly oňa pul tölemeýär, ol yslama hem eýermeýär. Bularyň ikisi dogan ýaly degişip, geçmişde galan wakalaryny bilelikde ýatlaýardylar. Bingham ýanynda bolany sebäpli, Aly özüni erkin alyp barýardy.

Bingham: Şu gün irden bolan çozuşlar barada seniň pikiriň nähili?

Aly: Onuň ýaly ganhorlugy hiç wagt aklap bolmaz. Oňa ynanar ýaly hem däl. Men hiç haçan bigünä adamlara, aýallara, çagalara şikes ýetirmegi goldamaryn. Yslam parahatçylyk dinidir. Ol terrorçylyga ýa-da adam öldürmeklige çagyрмаýar.

Bingham: Bu waka musulmanlary jogapkär hasaplaýarlar. Bu saňa nähili täsir edýär.

Aly: Adamlar bu weýrançylygy musulman adamsy etdi diýärlər. Butin dünýä bu weýrançylygy yslam dinine eýerýän bir topar etdi diýýär, emma meniň muňa gaharym gelýär. Olar hakyky musulman däl ahryryn. Olar beýleki jynslary inkär edýän, özlerini musulman diýip atlandyran, emma müňlerçe adamlaryň öldürilmegine ýol berýän fanatikler ahryryn.

Bingham: Sen musulmançylygy kabul eden döwrüň bu din akýagyzlara garşy diýlip hasaplanylýardy. Indi bu düşünje üýtgedimi?

Aly: Hakyky yslam Mekkedden gelip çykýar. Ähli adamlar Hudaýyň adamlarydyr. Iblis akýagyz hem, garaýagyz hem bolup bilýär.

Bingham: Sen garaýagyz iblisleri tanaýarmyň?

Aly: Birtoparyny tanaýaryn.

Bingham: Amerikada musulman bolmak indi ýeňilräk boldumy?

Aly: Hawa. Men bu dini ilki kabul edenimde, adamlara musulmandygymy aýdanymda, olar muny geň görerdiler. Indi ýagdaý beýle däl.

Bingham: Sen dürli dinler barada näme pikir edýärsiň?

Aly: Derýalar, köller, deňizler, akymalar. Bularyň atlary üýtgeşik, emma hemmesinde suw bar. Dinleriň hem atlary üýtgeşik, emma hemmesinde hakykat bar.

Bingham: Seniň üçin seniň ynanjyň näme aňladýar?

Aly: Meniň üçin ol jennede düşmek üçin bilet. Bir gün biziň hemmämiz öleris. Hudaý bize höküm eder, biziň ýagşy we ýaman işlerimize baha berer. Ýaman işleriň ýagşydan köpräk bolsa, sen dowzaha gidýärsiň; ýagşy işleriň köpräk bolsa, jennede düşärsiň. Men hemişe höküm günü barada, dürli adamlara garaýşym barada pikir edip gezýärim. Adamlara rehimlik bilen kömek et, sebäbi şeýtseň, bu ýazylyp galýar.

Men oturylyşyklara gidenimde, owadan gyzlary görýärim. Men ýanym bilen kükürt çöpli gutyny alyp gidýärim. Gyzlary görüp, olara lak atasym gelýär, emma bu günädir. Şonda men kükürt çöpi ýakýaryn. Onuň ody barmagyma degip, erbet agyrdýar. Dowzahyň agyrysy mundan hem better. Sen hem kükürt çöpli gutyny şeýdip, ýanyň bilen göter. Ýanyp duran çöpi barmalaryň bilen näçe wagtlap saklaýanyň gör. Dowzah şondan hem gyzgyn we ebedi dowam edýär.

Bingham: Sen hakda kino düşürdiler. Bu seni geň galdyrdyarmy?

Aly: Ýok. Bu eýýäm men barada düşürilen üçünji kino bolmaly.

Bingham: Sen ýenildim diýip ýören tutluşygyňy ýenip görüp-midiň?

Aly: Ýok.

Bingham: Sen ine ýeňerin diýip ýören tutluşygyňda ýenilip görüp-midiň?

Aly: Ýok.

Bingham: Birtopar adamlaryň aýdyşy ýaly, boksy gadagan etmelimi?

Aly: Olar boks gaty rehimsiz sport diýip, ony gadagan etjek bolýarlar. Amerikan futboly hem rehimsiz, göreş hem, motosport hem. Olaryň boks barada erbet pikir etmegi garaýagyzlaryň onda agalyk edýändigini sebäplidir.

Bingham: Sen indi öňküden hem has köp zat bilýärsiň. Yza gaýdyp, käbir zatlary üýtgederdimmi?

Aly: Boksa men ähli zady edil öňküsi ýaly ederdim, hiç zady üýtgetmezdim.

Bingham: Harby gulluga garşylyk görkezermidiň?

Aly: Men munda hem şol öňküsi ýaly hereket etjegimi bilýärim.

Bingham: Sen çagalık döwründen başlap, özüňe doly ynanyp,

hemme kişä geljekde dünýäniň çempiony boljakdygyňy aýdýardyň. Seniň bu ynamyň nireden gelip çykdy?

Aly: Ol meniň ýüregimdedi. Men özüme ynanýardym, şonuň üçin hem mende bardy. Men muny nädip etmelidigini bilýärdim, mende tebigy zehin bardy, we men ony ulanyp, maksadyma eýerdim.

Bingham: Sen uly adam bolaňsoň, seniň durmuşyňa we häzirki ynançlaryňa kim täsir etdi?

Aly: Men boksa başlanymdan soň, Şuger Reý Robinson. Şeýle hem men Elaýja Muhammet atly adama buta çokunan ýaly çokunýardym. Onuň ysalam baradaky taglymaty meni şeýle ynamly etdi.

Bingham: Seni haýsy adamlar ruhlandyrýardy? Seniň durmuşyňda tanşan adamlaryňdan iň ýatdan çykmaýagy kim?

Aly: Malkolm Eks. Ol gaýratly zatlary aýdýardy, hiç zatdan gorkmaýardy. Ol garaýagy adamlar barada, olaryň ýagdaýy barada we akýagyzlaryň olara garaýşy barada gowy çykyş edýärdi.

Bingham: Seniň aýalyň Lonni, Asaadyň ejesi... sen onuň bilen eýýäm uzak wagtlap ýaşaýarsyň. Hatda birinji üç aýalyň hiçisi bilen sen şeýle uzak ýaşaşmandyň. Ol seniň üçin näme aňladýar?

Aly: Hemme zat.

Bingham: Sen käbir adamlaryň habary ýaýratmak üçin saýlanýandygy barada aýdýardyň. Özüň hem Allanyň habaryny ýaýratmak üçin saýlandyň diýip aýdýardyň. Sen nämäni göz önünde tutýarsyň?

Aly: Mysal üçin, garaýagy adamlar ýüzlerçe ýyllaryň dowamynda özlerini «negr» diýip atlandyrýardy, häzir bolsa olar özlerine «afroamerikan» diýýärler. Emma bu Elaýja Muhammediň çykyşlaryndan soň başlandy. Garaýagy adamlar Elaýjanyň ähli aýdan zatlaryny kabul etmedi, emma afroamerikanlar barada aýdanyny kabul etdiler. Hytaýlylaryň hytaý atlary bar, nemeslerde nemes atlar bar, Kubadan gelenlere kubalylar diýýärler, Hindistanlylara hindiler diýýärler – hemmeleri öz ýurtlarynyň ady boýunça atlandyrýarlar. «Negr» atly ýurt bolsa ýok.

Men muny eşidenimde, bu meni haýran galdyrdy. Bizde hytaýlaryň öz atlary bar. Kastro diýseň, Kubaly ýada düşýär. Emma Waşingtonly Jouns, görseň, özüniň kimdigini bilýän hem däl. Sebäbi oňa gullara dakylan at berlipdir. Negrler Jorj Waşington diýen ady dakypdyrlar. Şeýlelikde, biz gullaryň atlaryny göterýäris. Muhammet Aly – bu musulman at.

Bingham: Muhammet Aly diýmek näme aňladýar?

Aly: «Muhammet» öwgä mynasyp diýmegi aňladýar, «Aly» bolsa iň beýik diýmekdir. «Kleý» palçyk ýa-da hapalyk diýmekdir. Men muny eşidenimde, bar zat düşnükli boldy. Bize agy gowy görüp, garany ýigrenmegi öwredýärler. Gara reňk garamaňlaýlygyny aňladýar, sizi hiç ýere goşmaýardylar. Gara erbet diýmegi aňladýardy. Onsoňam garalamak diýen düşünje bar. Ýa-da perişdeler bilen bagly zatlary ak edip, iblise degişli zatlary gara edýärler. Bu zatlar barada pikir edip görüň. Ördek jüýjäh garasy owadan däl hasaplanylýar. Gara magiýa...

Gara reňkiň gowy hasaplanylýan ýerleri hem az däl. Işewürler gara eşik geýýärler. Çernika suwuny alalyň – miwesi näçe gara bolsa, suwy hem süýji bolýar. Minerallara baý toprak gara bolýar. Gara erbet reňk däl ahyryn. Iň beýik sportçylar garaýagy bolupdyr. Amerikan futbolyň iň beýik oýunçylary garaýagydyr.

Bingham: Boksçylardan galany-da onda, hä?

Aly: Iň beýik boksçylar hem garaýagydyr.

Bingham: Sen Atlantada olimpiýa oduny ýakanynda, näme pikir edýärdiň?

Aly: Geçmişde Wýetnam urşuny inkär edenim üçin, yslam dinine geçenim üçin, adamlar menden öýke-kine saklamandylar. Tugy galdyrmak üçin, ähli adamlaryň içinden olar meni saýladylar. Olimpiýa oduny ýakmagy olar maňa ynandylar. Bu gowy zat.

Bingham: Sportçylar adamlar üçin durmuşyň nusgasy bolmak üçin jogapkärmi?

Aly: Olaryň nusga bolmagy hökman däl, emma olar nusga bolup bilse gowy, sebäbi şonda çagalar olara seredip, olar ýaly bolmak isleýär. Durmuşyň bilen olara mysal görkezme gowudyr.

Bingham: Adamlar seniň durmuşyňa nusga hökmünde seredýärlermi?

Aly: Adamlar maňa şeýle-hä diýýärdiler.

Bingham: Näme üçin?

Aly: Sebäbi men adamlara ýakymly, batyrçaý, ynamly, gaýratly!

Ozalky agyr agramdaky boksçy çempion Muhammet Aly San Pedro şäherinde (Kot-d'Iwuar Respublikasy) ýerleşýän Liberiyaly bosgunlar üçin niýetlenen ýetimler öýünde ýaşajyk gyzy ogşap dur. Aly we onuň ýoldaşlary bu ýere Sestra M. Spona Beltranyň kömek sorap ýazan hatyndan soň, hoşniýetli sapar bilen gelip, 400-den gowrak ýetimler üçin azyk, maýyplar üçin kolýaskalar we derman peşgeş berdi.

Bingham: Bu dünýäde bir islendik zady amala aşyryp bolýan bolsa, sen näme ederdiň?

Aly: Rak kesele garşy bejergi tapardym.

Bingham: Seniň nähili keseliň bar?

Aly: Parkinson.

Bingham: Seniň Parkinson keseliň boks sebäpli emele geldi diýip pikir edýärmiň?

Aly: Parkinson keseli bolan adamlaryň ählisi boks bilen meşhullanmandyr. Janet Reno, Maýkl Foks dagylar hem tutuşýar, şeýle dälmi?

Bingham: Sen öz Parkinson keseliň barada «Bu näme üçin meniň bilen şeýle bolupdyr?» diýip oýlanýardyňmy?

Aly: Men hiç haçan hiç ýagdaýda «Bu näme üçin meniň bilen şeýle bolýar?» diýip soramaýaryn. Mende gowy zatlar örän kän, men şeýle bir ýalkandym. Hudaý bizi synap görýär. Käbir zatlar gowy. Kä zatlar erbet. Olaryň ählisi synagdyr.

Bingham: Sen barada nähili ýatlamalaryň galmagyny isleýärsiň?

Aly: Ol birnäçe käse söýgini, bir çay çemçe sabyrlylyk, bir uly çemçe sahylyk, bir şakäse mähribanlyk alyp, olary garyp, her bir mynasyp adama paýlap çykdy. ★

*Reprinted with permission from December 2001 Reader's Digest.
Copyright © 2001 by Reader's Digest Association Inc.*

AMERIKADAN GÖRNÜŞLER

1 «Des Wäli» Milli Seýlgähi

Kaliforniýa ştatynda yerleşýän «Ölüm Jülgesi» milli seýlgähiniň çägeli depelerine gelen syýahatçylar 52 yssa döz gelmeli bolýarlar. Ýer şarynyň hemme yerinden gelip syýahatçylyr «Öli Jülgä» gelip, onuň täsirini başdan geçirip görýärler. Tomus aýlarynda ol köplenç ýurtda iň yssy yere öwürlýär. Häzirki wagtda meýdany 1.214.000 gektara yetip, ol Alyaskadan daşarda ABS-nyň iň uly milli seýlgähidir. (AP/Suratçy Mark Terri)

2 «Kreýzi Hors» Memorialy

Günorta Dakotada yerleşýän Index taýpasynyň buýsançly baştutanyna bagyşlanan «Däli Bedew» memorialynyň gurluşygy entek dowam edýär. Bu haýyr-sahawat taslamasyny ençeme baýraklaryň eýesi heýkeltaraş Korçak Siolkowski 50 ýyl mundan öň başlady. Blek Hills daglaryndaky bu ýadygärligiň gurluşygy tamamlananda, ol dünýäde iň uly heýkel bolar. (AP/Suratçy Çarlz Bennet)

3 «Waýmia Beý Biç» Seýlgähi

Jon Kamz, ortada, Gaway ştatynda Waýmia Aýlagynda Eddi Aýkau serfing bäsleşiginde tolkunlaryň içine özünü oklaýar, Klayd Aýkau bolsa, çepde, öz ýüzişini tamamlýar. Bu yerde dünýäde iň uly we ajaýyp serfinglere tomaşa etmek bolýar. Tolkunlaryň beýikligi 9 metre çenli belentlige galýar. Tomus aýlarynda bu yerde suwlar rahatlanyp, suwa düşmäge mümkinçilik döreyär. (AP/Suratçy Ronen Zilbermen)

4 Boston şäherindäki (Massaçusets şaty) «Şöhratly Gämi»

Daniel Morlendiň serkerdeligi astyndaky «Pikton Kasl» atly şöhratly gämi Boston portuna ýüzüp girýär. Uzakdan Boston şäheriniň başy asmana dürelip duran beýik ymaratlarynyň hatary görünýär. Bu wagtda gämi yerini daşyndan aýlanmak üçin syýahata taýýarlanýar. (AP/Suratçy Izabel Leon)

5 Jemgyýetde aýallar

Gubernatoryň orunbasary Rut Ann Minner iki ýarym ýaşyndaky Çad Flek we onuň enesi Margaret Weber, sagda, bilen Nyu Kasl şäherindäki (Delawer şaty) supermarketiň çykalgasynda salamaşyp dur. Demokrat Rut Ann Minner respublikan Jon Berisiň garsysyna gubernatorlyk wezipesine dalaş edýär. 2000-nji ýylyň saýlaw möwsüminiň ahylarynda kandidatlar goldaw gazanmakda soňky pursatlardan peýdalanmak üçin Delawer şatynyň köp yerlerinde boldular. (AP/Suratçy Roberto Borea)

1 AP/Suratçy Mark Terri

5 AP/Suratçy Roberto Borea

4 AP/Suratçy Izabel Leon

2 AP/Suratey Carlz Bennet

3 AP Photo/Ronen Zilberman

ÝERLI JEMGYÝETÇILIK WE MEKDEP

Denis P. Doýl

Bilim meseleleri bilen gyzyklanýan Amerikalylar üçin «ýerli gözegçilik» sözlerinden başga has güýçli seslenme döredip, täsirli duýgulary ýada salyp biljek söz ýokdur.

Birwagtlar ýurduň her obasynyň merkezinde bişen kerpiçden salnan kiçiräk mekdep jaýy durardy. Ol kiçijik jaý Amerikalylaryň köpçülikleýin umumy bilime bolan yhlasynyň nyşany we düýp mazmuny bolup hyzmat edýärdi. Obalaryň köpüsünde ol jaý diňe bir otagdan ybarat bolup, onda ähli ýaşlardaky çagalary okadýan bir mugallym işleýärdi. 1916-njy ýylda hem ýurduň 620.000 mekdebiniň üçden bir bölegi diňe bir otagdan ybaratdy. Şu günki gün bir otagly mekdepleriň bir müňden hem azragy galyp, olar diňe geçmişdäki oba durmuş barada aýdyň ýatladyp durýar.

Mekdepler heniz hem ýerli durmuşyň iň esasy üns çekiji meselesi bolup galýar. Ýurt ösdügiçe, mekdepler hem ýerli jemgyýetçiligiň üns merkezinde galyp, diňe bilim berilýän ýer däl-de, her-dürli ýygnaklaryň we çäreleriň geçirilýän ýerine öwürlip gitdi. Şu günki gün Amerikanyň her itatly nokadynda diýen ýaly mekdepler dürli-dürli çäreler üçin ulanylýar. Sapaklar gutaransoň, mekdeplerde ýerli jemgyýetçiligiň ýygnaklary, uly adamlar üçin senetçilik sapaklary, gartaşanlaryň klublary, ýetginjek skautlaryň (?) duşuşyklary, bedenterbiýe türgenleşikleri, dini ýygnansyklar we birtopar beýleki çäreler hem gurnalýar.

Ýerli gözegçilik baradaky pikir Amerikalylaryň köpüsini juda özüne çekýär. Amerikan durmuşyň beýleki ugurlaryndaky ýaly, bilim ulgamynda hem «ýerli gözegçilik» diýlende göni manyda düşünmeli – resmi gözegçilik merkezleşdirilen hökümet tarapyndan däl-de ýerli derejede alnyp barylýar. Bu diňe bilim ulgamyna degişli däldir. ABŞ-nyň Konstitusiyasy üç sany derejeden – döwlet, ştat we ýerli häkimiýet, derejelerinden ybarat hökümet gurluşyny berkidýär. Bu gurluş juda çylşyrymly bolandan soň, kä meseleler iki ýa-da üç hökümet derejesiniň gözegçilik astyna düşýär. Bu taglymatyň düýp manysyna laýyklykda, her raýata hökümetiň borçlaryny ýerine ýetirişine gözegçilik etmäge mümkinçilik bermeli we hökümetiň her derejesi özüniň iň oňat başarýan işini etmeli.

Mysal üçin, merkezi hökümet milli goranyş, pul üpjünçiligi, halkara gatnaşyklar meselelerini we başga-da möçberi boýunça milli derejede çözülmeli meseleleri öz üstüne alýar. 50 ştatyň häkimiýetleri öz iň oňat başarýan işlerini ýerine ýetirýärler: ştatyň çäklerinde gara ýollaryň we köprüleriň gurluşygy, ştatyň sud ediş we türme ulgamlaryny gurnamak, ştatyň kollejleriniň we uniwersitetleriniň işini ugrukdyrmak we ş.m. Öz gezeginde, ýerli häkimiýetler häsiýeti we möçberi boýunça hakykatdan hem ýerli edaralar we meseleler bilen iş

salýşýar, mysal üçin, ýerli sudlary, salgyt edaralary, polisiýa bölümleri we köçe arassalaýyş gulluklary bilen işleşýär. ABŞ-nyň tutuş taryhynyň dowamynda mekdepler ýerli häkimiýetiň gözegçiligi astynda boldy.

ABŞ-da bilimiň ornuna göz ýetirmek üçin, Amerikalylaryň bir aň endigine eýerýändigine we bu endigiň özara hyzmatdaşlyk we arkalaşyk etmäge taýýarlykdygyna düşünmelidir. Ol endik Amerikalylaryň bir wagtyň özünde hem azatlyga, hem deňlige berlenligi netijesinde emele geldi. Erkin we deň derejeli adamlar biri-birine hormat goýup, jemgyýetiň deň hukukly agzalary hökmünde bilelikde erkin işleşýärler. Ilkinji koloniyalarda we soňra bu pikir iş ýüzünde synagdan geçensoň, onuň netijeliligi barada şübhe galmady. Amerikalylar ýerli derejede eden işleriniň köpüsünde arkalaşykly hereket edipdiler. Olaryň bilelikde jaý gurmagy, düşekçe tikmegi, şäher ýygnaklaryny gurnamagy, klublara we meýletin guramalara gatnaşmagy demokratik hyzmatdaşlygyň we arkalaşygyň netijesi boldy.

Konstitusiyada bilim meselesi barada ýörite hiç zat ýazylmandyr. Bu resminamada bilim barada bir zat agzalman geçilse-de, edil agzalyp geçilendäkisi ýaly wajypdyr. «Ätiýaçlyk ygtyýar bermek barada madda» diýlip atlandyrylýan Konstitusiyä 10-njy düzediş federal hökümetiň gös-göni jogapkärçiliginde bolmadyk ähli ygtyýarlyklary şatlara berkitdi. Netijede, bilim üçin ABŞ-nyň federal hökümeti däl-de, 50 sany ştat jogap berýär.

Ştatlar ýerli mekdep etraplaryndan öz görkezmelerine eýermegi talap edip bilýärler. ABŞ-nyň hökümeti bolsa muny ne ştatlardan, ne-de mekdep etraplaryndan talap edip bilýär, bolmanda, mekdep maksatnamasyny, okadyş usullaryny ýada okuw kitaplaryny saýlamak meselelerinde ýa-da mugallymlar we okuwçylar üçin kada-kanunlary kesgitlemek meselesinde federal hökümetiň hiç hili hukugy ýok. Diňe federal hökümete degişli meseleler ýüze çyksa, mysal üçin raýatlaryň raýatlyk hukuklary kemsidilse, döwlet derejesindäki hökümet bilim ulgamyna goşulyşyp bilýär. Şeýlelikde, ýerli derejede jynsparazlyga ýol berilse, Waşington aralaşmaly bolýar.

Hut şunuň ýaly hadysa 1950-nji we 1960-njy ýyllarda, raýatlyk hukuklary ugrundaky hereketiň iň ýokary galan döwründe bolup geçdi. Şonda ABŞ-nyň Ýokary sudy sany azlyk edýän jemagatlar üçin mekdepleri «aýratyn, ýöne deň» edip

bölmeği konstitusiya garşy diýip yglan etdi. ABŞ-nyň hökümeti uzak möhlete çekjek birleşdirme hereketini başlady.

Emma bulara garamazdan, esasy bilim meseleleriň ählisi – näme öwretmeli, kim öwretmeli, nähili şertlerde we näçe aýlyk tölemeli, bilime nädip baha bermeli, klasdan klasa geçmegiň we mekdebi tamamlamağyň möhletleri we şertleri nähili bolmaly, haýsy okuw kitaplary ulanmaly we olary nädip tassyklamaly – ştat we ýerli derejede çözülyän meseleler bolup galýar.

Amerikan bilim ulgamynda 1990-njy ýyllarda ýerli gözegçilige berilýän ähmiýete has dogry düşünmek üçin, Amerikanyň başlangyç we orta bilim ulgamynyň möçberlerini gysgaça suratlandyrmak gerek. Şu günki gün 50 ştatda 46 milliona golaý çaga 14.000-den hem köpräk garaşsyz mekdep etraplarynda ýerleşen mekdeplere gatnaýarlar. 14.000 uly san bolup görülmegi mümkin, emma 1940-njy ýylda 117.000-den hem köpräk mekdep etraplary bardy. Şu günki gün diňe iň täze ştat bolan Gawaýide tutuş ştat üçin bir umumy mekdep ulgamy bar. Tersine, güň ilatly ştatlar bolan Kaliforniýada we Tehasda hersinde bir müňden hem köpräk mekdep etraplary bar. Azrak ilatly Delawer bilen Newadada hersinde 25-den azrak etrap bar.

Mekdep etraplaryny ýerli bilim baradaky geňşlikler dolandyýarlar. Başgaça hossarlar ýa-da geňşligiň agzalary diýlip atlandyrylýan ýerli mekdep geňşlikleriniň agzalary köplenç ýagdaýda saýlanylýar. Olary diňe seýrek ýagdaýlarda ýolbaşçylar belleýärler, onda-da belleýän ýolbaşçy wezipesine saýlaw arkaly geçen bolmaly.

Ýerli mekdep etraplarynyň işini ştat derejesinde bilim baradaky geňşlikler dolandyýar. Mundan başga-da her ştatda bilim meseleleri üçin jogapkär edara ediş ýolbaşçy bar. Oňa başgaça şatyň mekdep meseleleri baradaky baş müdiri, köpçülikleýin bilim ulgamy üçin jogapkär gözegçi ýa-da bilim meseleleri baradaky ynanylan wekil hem diýýärler. Kähalatlarda ynanylan wekil Kaliforniýada ýa-da Floridada bolşy ýaly wezipesine saýlanylýar; başga ýagdaýlarda ol gubernator ýa-da şatyň bilim baradaky geňşligi tarapyndan bellenilýär.

Belleniş usullary nähili bolanda-da, ştatlaryň hökümetleri ýerli mekdep etraplary üçin esasy düzgünleri kesgitleýär. Olar mekdepler üçin okuw günleriň sanyny – bu adatyça ýylda 180 gün bolýar, mugallymlary we müdirleri ygtyýarlandyrmak üçin düzgünleri, hökmany okadymaly dersleri kesgitleýärler; haýsy kitaplaryň ulanylmalydygy barada görkezme berip, ol kitaplary çapdan çykaryp ýa-da satyn alyp, olary paýlaşdyryp bilýärler. Şeýle hem, ştatlaryň hökümetleri adatyça mekdebi gutaranlygy baradaky diplomlaryň berilmegi bilen bagly düzgünleri kesgitleýärler.

Ýöne şatyň hökümetiniň elinde jemlenen iň möhüm ygtyýarlylyk onuň maliýe serişdeleriň ulanylyşy babatda görkezme berýänligidir.

Şu günki gün ştatlaryň köpüsi ýerli mekdepler üçin maliýe serişdelerini uly möçberlerde gönükdirýär. Ýerli salgyt ýygymlaryň görnüşleri we möçberleri hem ştat tarapyndan ygtyýarlandyrylýar. Uly býujetli mekdep ulgamlary býujeti çäkli mekdeplerden tapawutlylykda ýokary matematika ýa-da kyn daşary ýurt dilleri ýaly az sanly okuwçylar üçin niýetlenen derslere köpräk pul ýetirip bilýär.

Ştatlaryň bilim baradaky geňşlikleriniň we ynanylan wekilleriniň resmi ygtyýarlyklary ägirt uly bolup görünse-de, ähli ýerli mekdep etraplary ep-esli derejede özbaşdak we erkin hereket edýärler. Olaryň hemmesi öz býujetlerini düzýärler, okuw maksatlaryny we has köp üns berilmeli dersleri we çäreleri kesgitleýärler, düzgünleri we kadalary kabul edýärler we işgärleri işe alyp, işden çykarýarlar. Adatyça olar mekdep jaýlarynyň taslamasy, gurluşygy we oňat ýagdaýda saklanmagy üçin jogap berýärler. Mekdep etraplaryň köpüsi hökümetiň beýleki edaralary bilen, şeýle hem ýerli, ştat we döwlet häkimiýetleriniň işgärleri bilen gös-göni iş salyşýarlar. Kemçilik ýüze çyksa, sudda talapkär bolup gubernator däl-de, ýerli mekdep etraby bilen onuň ýolbaşçysy çykyş etmeli bolýar. Meteorologiýa gullugynyň köp ýagýan gar ýa-da tüweleý ýaly erbet howa ýagdaýyny çak edýän halatynda bolsa, mekdebi ýapmak barada çözüdi mer (şäher häkimi) ýa-da gubernator däl-de, bilim baradaky ýerli mekdep etrabyň ýolbaşçysy kabul etmeli.

Port şäherleri bolan Nýu Ýorkde we Los Anjelesde hersinde bir milliondan köpräk immigrant ýaşaýar. Bu çagalaryň etniki, medeni we dil taýdan düýpgöter aratapawutlylygynyň özi eýýäm olaryň mätäçliklerine we bähbitlerine laýyklykda ýerli derejede ýöriteleşdirilen bilim ulgamynyň bolmagyny talap edýär.

Soňky döwürlerde ýerli derejede mugallymlaryň güýçli kärdeşler bileleşikleriniň emele gelmeği ýerli gözegçilik meselesine degişli wajyp hadysadyr. Olar mugallymlaryň bähbitlerini gorap, aýlyk, iş şertleri, okuw maksatnamasy we işgär sanawy barada ýerli derejede kabul edilýän aýgtyly çözümlere täsir edýärler. Şeýle düzgün çuňňur kök uransoň, bu meseleler döwlet we ştat derejelerine çykarylmaýar. Muňa ýerli kärdeşler bileleşikleriniň ştat we döwlet boýunça bileleşikleriň bölümi hökmünde gurnalanlygy täsir etmeýär.

Käbir ýerlerde we ýagdaýlarda ştatlaryň hökümetleri ýerli gözegçilik däplerini göz-görtele ýa-da bildirmän üýtgetjek bolsalar-da, ştat derejesinde dolandyryş henizem demokratik ýollar arkaly amala aşyrylýar. Şonuň üçin adamlar öz ykbalyny özleri çözüýär, ýöne taryh bilen tejribä ser salsak, amerikan durmuşyna düýpli ornaşyp giden ýerli gözegçilik däbi ähli synaglardan geçmegi başarar diýip, ynam bilen aýtsak bolýar. ★

Reprinted from USIA Electronic Journal U.S. Society & Values, December 1997

ÝEŇILMEZEK

Dul galyp, garyplygy gerdeninde çeken Rut Ann Minner saýlawlarda ýekeje gezek hem ýeňilmän, Delawer ştatynyň gubernatory boldy.

1967-nji ýylda üç çagasyny eklejek bolup, Rut Ann Minneriň bar pikiri täze maşyn satyn almakdy. Mekdebini gutarman taşlan 32 ýaşly dul aýalyň bar tapyp bilen işi Delawer ştatynyň günorta etraplarynda çarkandak ýollardan bir fermadan başga ferma gidip, ekilen mekgejöweniň hatarlaryny, düýplerini we başlaryny hökümet barlaglary üçin sanamakdan ybaratdy. Onuň 1963-nji ýyldan bäri münüp ýören «Şewi» maşynynyň bolsa süerligi galmady. Emma maşyn satýan telekeçiler oňa maşyny karzyna satyn almaga rugsat bermediler. «Olar: «Sen dul ekeniň ahryryn. Maşyny karzyna almak üçin erkek gol çekmeli» diýýärdiler» diýip, Minner ýatlaýar.

Sustupes we göwni galan Minner banklara ýüz tutdy. Emma olar hem erkek adamynyň goluny talap etdiler. Birnäçe ýyl geçensoň, 1974-nji ýylda Minneri döwlet wezipesine dalaş etmäge iterdiler. Şonda ol aýal maşgalalaryň kemsidilmegine garşy göreşmek üçin razy boldy. Saýlawlarda ýeňip, Minner ştatyndaky banklaryň aýal maşgalalara karz pul bermegini ýeňilleşdirmegi gazandy. «Men diňe şol sebäpli ol wezipä dalaş etdim. Wezipe basgançagynda ýokary galmak niýetim yokdy» diýip, Minner gürrüň berýär.

Syýasata kiçigöwünli niýet bilen girişen hem bolsa, soňra ol bir wezipeden beýlekä geçip, ahyrsoňy ýanwarda Delawer ştatynyň ilkinji zenan gubernatory edilip bellendi. «Men hiç haçan hem häzirki derejämä ýeterin öytmeýärdim» diýip, häzir 66 ýaşyndaky Minner aýdýar. Ol soňky 26 ýylyň içinde ýekeje saýlawda hem ýeňilmändi. Minner Kongresde ştatynyň wekili bolup zygyderli dört möhletli dowamynda, ştatynyň senatory bolup üç möhletli dowamynda, gubernatoryň orunbasary bolup iki möhlet işläp, bu zygyderli ösüşi bilen bäsdeş syýasatçylyaryny haýran galdyrýar. Respublikan partiýadan saýlanan döwlet kanun çykaryjysy Donna Stoun ol barada şeýle diýýär: «Men lenç edilen sözleri gaýtalasym gelenok, emma Rut Ann her amerikalynyň arzuw edýän zatlaryny öz durmuşynda gazandy».

Delawer ştatynyň Milford şäheriniň töwereginde doglup, Minner kärendeçi daňhanlar bolan Samuel we Meri Ann Kowerdeýleriň maşgalasynda baş çaganyň iň kiçisidi. Ol 16 ýaşyndaka öz erkine garşy maşgalasynyň däbine boýun bolmaly boldy. Maşgala hojalygynda sygyrlary sagyp, traktor sürüp, ekerançylykda kömek edip ýören Minner tapawutly okuwçy bolsa-da, kakasynyň buýrugy boýunça mekdebi taşlamaly boldy. «Mekdebi taşlamak maňa agyr degdi, emma biziň hemmämiz muny edäýmelidik» diýip, ol aýdýar.

Bir ýyldan ol sekizinji klasda okap ýören söýgüli Frank Ingrama durmuşa çykdy. Bilelikde olar Milfordda pestisid söwdasyny başladylar, emma 1967-nji ýylda Ingram 34 ýaşynda ýürek keseli sebäpli aradan çykdy. Minner üç sany ýaş çagasy we bergileri bilen ýeke galdy. Iş tapmak kyn bolansoň, ol mekdebe gaýdyp baryp, sekizinji klasda okaýan öz uly ogly, häzir 48 ýaşly Frenkden sapak aldy. «Biziň hemmämiz öý işimizi bile edýärdik» diýip, 44 ýaşly ogly Weýn gürrüň berýär. Ahyrsoňy Minner mekdebi gutaranlygy barada diplomyny ele aldy.

Minneriň maşgalasynyň ýakyn dosty ýük maşyn sürüjisi Rojer Minner olara goldaw berýärdi. Öňki maşgalasy bilen aýrylyşansoň, ol köp wagtyny ussahanasynda geçirip, Minneriň ogullaryny güýmeýärdi. «Ol meni söýgi duşuşygyňa çagyrmakdan öň, meniň ogullarym bilen bir ýyllap duşuşdy diýip, men hemişe-de degişerdim» diýip, Minner aýdýar. Olar 1969-nji ýylda durmuş gurup, tirkew hyzmaty kärhanasyny açdylar. Rojer rak keselinden 1991-nji ýylda aradan çykansoň, Minner Weýn we kiçi ogly Geri bilen ol kärhanany häzire çenli ýöredip gelýär. Uly ogly Frank Milfordda mekdepde mugallym bolup işleýär.

Wagt tapanda Minner öz ştatynyň Demokratik partiýasyna kömegini hödürlep, bukjalara hat salyşýardy. 1973-nji ýylda gubernator Şerman Tribbitt ony kätip edip işe aldy. Bir ýarym ýyldan Demokratik partiýa ony öz etrabyndan ştatynyň wekili edip, saýlawlara çykardy. «Men ol saýlawda adamlar bilen duşuşmakdan ölümden gorkan ýaly gorkýardym» diýip, enesi aýallaryň şepagat uýasy bolan Minner aýdyp berýär. «Men olaryň gapysyny kakanynda, olar: «Men sen barada eşidipdim. Seniň eneň meniň çagalarymyň göbek enesi ahryryn» diýýärdiler».

Minneriň saýlawçylary bilen kiçigöwünli gepleşip bilmegi oňa işinde uly kömek boldy. «Ol hemişe-de şol bolşuna galýardy» diýip, Minneriň saçyny eýýäm 20 ýyldan gowrak wagt bäri şol bir şampun bilen ýuýýan, şol öňküsi ýaly syrpy we öňküsi ýaly guradyp berýän saç bejerijisi Lýusi Şuler aýdýar. Dogduk mekany bolan Milforddaky sadaja durmuşyny taşlap, Dowerdäki gubernatorlaryň ýaşayan kaşaň köşgüne göçüp barsa-da, Minner henizem: «Maňa ýöne Rut Ann diýiň» diýip, talap edýär.

3-nji ýanwarda geçirilen resmi wezipä girişme dabarasynda Minner durmuşynda 10-njy gezek dabaraly kasam okady.

Adatça jyns meselesini gozgamaýan Minner üç gelniniň ýanynda durka şu sözleri diýdi: «Bu biziň hemmämiziň, hem-

me aýal-gyzlaryň gazanan ýeňşidir! Bu meniň diňe aýallar üçin diýip eden iň uly işimdir».

People Weekly © 2001/Time Inc.

Gubernatoryň orunbasary Rut Ann Minner iki ýarym ýaşyndaky Çad Flek we onuň enesi Margaret Weber, sagda, bilen Nýu Kasl şäherindäki (Delawer şaty) supermarketiň çykalgasynda salamlaşyp dur. Demokrat Rut Ann Minner respublikan Jon Berisiň garşysyna gubernatorlyk wezipesine dalaş edýär. 2000-nji ýylyň saýlaw möwsüminiň ahylarynda kandidatlar goldaw gazanmakda soňky pursatlardan peýdalanmak üçin Delawer şatynyň köp ýerlerinde boldular. (AP/Suratçy Roberto Borea)

Pol Haýnsen Seidi şäherinde soýany ösdürmek boýunça tejribe proyektine gatnaşýan maşgalanyň ýerinde.

Biz şu sanymyzda öz rubrikamyzy dowam etdirip, size «Winrok Internäşinel» guramasynyň Türkmenistandaky müdiri Pol Haýnsen bilen geçiren şöhbetdeşligimizi hödürleýäris.

Sorag: Bu ýerde alyp barýan işiňiz barada gysgaça gürrüň beräýseňiz.

Jogap: «Winrok» Türkmenistanda «Daýhan-Daýhana» atly diňe bir maksatnama boýunça işleýär. ABŞ-nyň Halkara Ösüş Agentligi bu maksatnamany maliýeleşdirýär. Onuň maksady amerikalý tehnikleri Türkmenistana ýerli telekeçilere maslahat bermek üçin çagyrmakdan ybaratdyr. Muňa diňe daýhançylyk däl-de, eýsem oba hojalygya sähel dahyly bolan islendik işler girýär. Ol azyk harytlarynyň, et ýa-da däne önümleri bolsun, tapawudy ýok, islendik görnüşiniň önümçiligine degişli işleri – gaýtadan işlemegi, ýerlemegi, bank işini öz üçüne alýär. Mysal üçin, ýaňy-ýakynda bu maksatnamanyň çäklerinde meýletin işlemek üçin gelen işgärleriň biri hünäri boýunça parazitlere garşy göreşýän weterinar. Ol daýhanlar bilen kän duşuşman, köplenç özi ýaly weterinarlar bilen iş salyşýar. Şeýle hem bizde bal öndürmek boýunça hünärmen bar. Biziň edýän işimizi görkezmek üçin gowy mysal bar. Daşoguzly peýnir öndürýän telekeçi täze satyn alan önümçilik enjamlaryny işledip bilmän kösenýärdi. Biziň çagyran peýnir önümçiligi boýunça ökde hünärmenimiz onuň enjamlaryna seredip, on sekundyň içinde näsazlygyň sebäbini anyklady. Ol näsazlyk bakteriýa sebäpli döräpdir – peýnir bakteriýalara juda duýgur önüm eken. Bir gije-gündiň içinde olar ýokary hilli peýnir öndürüp başladylar. Telekeçi eýýäm 138 müň amerikan dollarlyk karzyny üzüpdür. Bu biziň üstünliklerimiz barada gürrüň bermek üçin iň oňat waka. Beýleki üstünlikler, elbetde, munuň ýaly ýeňil bolmady.

Sorag: Her ýylda ABŞ-dan näçe işgär meýletin işlemek üçin gelýär?

Jogap: 25-e golaý.

Sorag: Olara bu ýere gelip işleýänleri üçin aýlyk berilýärmí?

Jogap: Ýok. Olara gündelik harajatlary üçin azrak pul berilýär, ýöne biz olary şonda-da meýletin işgär hasaplaýarys.

Sorag: Ol meýletin işgärler asla kim? Olar ABŞ-da işleýärmi?

Jogap: Olaryň köpüsi pensiyada. Emma köp tarapdan sere-deninde, bu biziň üçin gowy, sebäbi olaryň tejribersi hem köp bolýar. Olar öz işini başdan soňuna çenli bilýär.

Sorag: Ol adamlar näme üçin bu ýere meýletin işlemäge gelýärler?

Jogap: Munuň iki sebäbi bar. Birinjiden, olaryň köp ýyllaryň dowamynda işläp öwrenen hem-de paýlaşasy gelýän birtopar ukypdyr başarnyklary bar. Muny maňa olaryň köpüsi aýdýardy. Ikinjiden bolsa, men olar bilesigelijiligi sebäpli gelýändir öýdýärim. Syýahat etmegi gowy görýän adamlar az däl. Bu bolsa muht şýahat – olar ýekeje köpügem tölemeli däl. Şeýle hem, olar oň eşidip görmedik ýurduna gelýär. Olar gaýdyp baransoň, amerikan mekdeplerinde we guramalarynda syýahaty barada gürrüň berýärler.

Sorag: Öz aslyňyz barada aýdyp beräýseňiz. Nirede öňüň ösdüňiz? Nirede okadyňyz?

Jogap: Men Wiskonsinde süýt fermasyna öňüň ösdüm. Ol o diýen uly ferma däl. Meniň kakam syýasatçy bolansoň, men mekdepde okan wagtym tutuş fermanyň işini ejem ikimiz edýärdik. Kakam hepdäniň ahyrynda gelip, biziň indiki hepdede etmeli işlerimizi aýdardy. Her duşenbe günü kakam

maşynyna münüp, ştatyň paýtagtyna işe gidensoň, ejem ikimiz: «Indi biz bu hepdeňiň dowamynda hakykatdan näme etmeli?» diýip oýlanyşyrdyk. Meniň pikirime, biz fermanyň işini örän üstünlikli alyp barýardyk. 48.6 gektarlyk ferma şol wagtlar üçin hem kiçi hasaplanylýardy. Bizde sygyr, azrak towuk bilen doňuz hem bardy. Şeýle hem biz uly mukdarda däne ösdürýärdik. Şeýlelikde, men oba hojalyk barada bilýän zatlarymy işläp öwrendim. Ondan soň men dünýäni gezmegi ýüregime düwdüm, daşary ýurtlarda işlemek üçin mümkinçilik gözläp başladym. Men iki ýyllap Kanadada meýletinçi bolup işledim. Soňra men Alýaska göçüp, ol ýerde öz kiçiräk hususy kärhanamy açyp, uniwersitete girdim. 1986-njy ýylda Parahatçylyk Korpusyna goşulyp, 1980-nji ýyllaryň soňunda we 1990-njy ýyllaryň başynda Owganystanyň serhedinde halkara guramasynada işledim. Soňra Alýaskada işewürlük ulgamynda edara ediş hünäri boýunça magisterlik derejäni alyp, men bir ýyllap Somaliýada işledim. Soň meni Gruzia ol ýerdäki ýagdaýa baha bermek üçin iberdiler. Ol ýerde ýer titreme bolup geçensoň, men olaryň gysgaly kömegiň nähili görnüşlerine mätäçdigini anyklamalydym. Emma meniň ol ýere baran günüm Abhaziyada uruş başlady. Onsoň men baş edaramyz bilen habarlaşyp, biz ýer titremä baha bermeli dälde, 250.000 sany bosguny ýerleşdirmek üçin ýer tapmaly diýip aýtdym. Men Gruziaýada ýurt boýunça wekilhanamyzyň müdürü bolup galdym. Şonra men azyk kömek maksatnamasy boýunça Demirgazyk Koreýada boldum we häzir hem Türkmenistanda işläp ýörün.

Sorag: Siz bu ýere haçan geldiňiz?

Jogap: Ilki 2000-nji ýylyň noýabrynda, soňra 2001-nji ýylyň fewralynda doly işläp başlamak üçin geldim. Men bu ýerde ýene bir ýarym ýyl ýaly bolaryn.

Sorag: Siziň maşgalaňyz barmy?

Jogap: Ýok. Men ýigrimi ýaşlarymdakam, otuz ýaşayançam syýahat edip, her hili şowhunly wakalary başdan geçirip görmegi ýüregime düwdüm. Ýöne eýläme-beýläme garap ýetişmänkäm, eýýäm otuz ýaşapdyryn. Ondan soň men durmuş gurmany otuz baş ýaşa çenli süýşürdim welin, seretsem, ýaşym kyrka ýetipdir. Häzir men ondan hem garryrak. Men hiç haçan maşgala gurmak mümkinçiliginden gaçmaýardym, ýöne meniňki ýaly durmuş bilen ýaşayan adam üçin sallah bolmak ýeňilräk-dä. Men öz işine ykbalyny bagyş edýän adamlaryň köpüsiniňki şeýle bolýarmyka diýýärim.

Sorag: ABŞ-da öz öýüňiz diýip niräni hasaplaýarsyňyz?

Jogap: Alýaskadaky Feýrbanks şäherçesi. Gysyna ol ýer sowuk bolýar, emma tomsuna howasy ýakymly. Käwagtlar howa 35-38 gradusa çenli sowuk bolýar. Feýrbanks – bu ilaty 30.000 adam bolan kiçiräk şäherçe. Alýaskada oba hojalyk

bilen meşhullanýanlar bar, emma kän däl. Bizde hersi öz dilinde gepleýän we biri-birinden esli tapawutlanýan birnäçe ýerli medeniýet bar. Olaryň in tanalanlary eskimoslardyr. Käbir ýaşuly eskimoslar häzirem inlis dilini bilmeýärler, ýöne ýaşlaryň köpüsi eýýäm inlisçe gepleşip bilýär. Käbir eskimoslaryň ýaşayan obalary şeýle bir uzakda ýerleşen welin, olaryň kiçiräk obasyna ýetýänçäň 800–900 kilometr uçup, ýekeje-de ýola gözüň düşmeýär. Biziň esasy durmuş kynçylygymyzyň biri alkogol içgileriň köp içilýänligidir, hususan-da obalarda. Munuň sebäbi işiň orunlarynyň ýetmeýänligindedir. Adamlar iş tapman gaharlanylýp başlaýarlar. Ýene bir mesele uzakda ýerleşen obalarda hapa suwlary alyp gidýän ulgamlary gurmakdyr. Ştadaky ýerleriň uly bölegi hemişelik buzuň astyndadyr. Onsoň tomsuň ortasynda-da topragy gazyp başlasaň, daş ýaly buza direýän ýerlerinde sen nädip kanalizasiýa geçirjek!?

Sorag: Ol ýerde syýahatçylygyň hasabyna ýa-da hyzmat hödürläp düşewünt edininip bolýarmy?

Jogap: Hawa, esasanam tomsuň dowamynda. Meniň ol ýerde ýaşan wagtlarym syýahatçylaryň sany ýerli ilatdan hem kändi – ýylda ýarym million adam dagy gelderdi. Bu gazanjyň esasy çeşmesidir. Agaç önümleri we nebit senagaty hem girdeji getirip, iş yerlerini döredýär.

Sorag: Siz Türkmenistanyň beýleki ýerlerinde iş geçirýärsiňizmi?

Jogap: Biz Balkan welaýatyndan galan dört welaýatda işleýäris. Balkanda-da birazrak iş alyp barýarys. Balkanda az işleýänimiziň sebäbi, ol ýerde oba hojalyk o diýen giň ýaýramadyk.

Sorag: Ýerli daýhanlaryň we işewürleriň näçesi bilen işleýärsiňiz?

Jogap: Belli bir zat aýtmak kyn. Biz zygiderli üç sany daýhan birleşik bilen işleýäris. Olarda iki ýüze golaý daýhan bilen iş salyşýandyrys. Emma köp halatda biz ýöne duşuşyp, maslahat berip gaýdýarys.

Sorag: Siz aýal-gyz daýhanlar bilen işleýärmisiňiz?

Jogap: Hawa. Biz aýal-gyzlaryň toparlary bilen işleşer ýaly bir aýal maşgalany işe aldyk. Baýramalyda biziň kömek berýän bal öndürýän önümçilik toparymyza dokuz sany ýaş gyz işleýär. Şeýlelikde, biz aýal-gyzlary işe çekmeklige has köp üns berýäris. ★

ABŞ-DA APREL-IÝUN AÝLARYNDA BELLENÝÄN BAÝRAMÇYLYKLAR

Ýer Günü

Ýer günü ilkinji gezek 1970-nji ýylyň 22-nji aprelinde senagat önümçiligine we adamlaryň sarp edişine täsir etmek maksady bilen daşky gurşagy goramak hereketini ýola goýmagy umyt edýän bir topar tarapyndan bellenildi. Şondan bäri millionlarça Amerikalylar Ýer günini daşky gurşaga peýda getirýän derýalary arassalamak, nahallary oturtmak ýaly işler arkaly belläp geçýärler. Ýer günü federal baýramçylyk hasap edilmese-de, Amerikalylar munuň üsti bilen daşky gurşagy gorap saklamakda peýdaly işler edip biljekdiklerine we etmediklerine göz ýetirdiler.

Ýatlama günü (Maý aýynyň soňky duşenbesi)

Ýatlama günü ABŞ-da tomus dynç alyş möwsüminiň başlandygyny aňladýar. Bu üç günlük dynç alyşlykda, maşgala bolup açyk howa çykmak döp bolupdyr.

ABŞ-nyň köp ştatlarynda Maý aýynyň iň soňky duşenbesinde bellenilýän Ýatlama gününde watan wepat bolan ABŞ-nyň erkek adamlarynyň we aýallarynyň hatyrasy tutulýar. Bu baýram ilkiler «Orden günü» diýip atlandyrylyp, 1868-nji ýylda Raýatlyk urşunda wepat bolanlaryň hatyrasy üçin bellenilip başlandy.

Wagtyň geçmegi bilen bu gün ABŞ-nyň hemme uruşlarynda wepat bolanlary we dereksiz ýitenleri ýatlamak üçin bellenilýär.

Atalar Günü (Iýun aýynyň 3-nji ýekşenbesi)

Birleşen Ştatlar çagalaryň öz atalaryny hormatlap resmi baýramy belleýän az sanly döwletleriň biridir. Iýun aýynyň 3-nji ýekşenbesinde ABŞ-nyň ähli künjeklerinde atalara, kakalara sowgat berýärler, olary nahara çagyýarlar ýa-da olar özlerine aýratyn hormat goýulýandygyny duýar ýaly hereket edýärler.

Köplenç atalar juda bir tolgundyryjy bolmadyk gutlag bukjalaryny has gowy görýärler. Gutlag bukjalarynyň köpüsiniň degişme äheňli bolany üçin atalar olary açyp gülýärler. Çagalaryň kábirleri bolsa atanyň gerek ýerinde arka bolup bilýänligi üçin çyn ýürekden minnetdarlyk bildirýärler.

Sinko de Maýo (5-nji maý)

Kaliforniýanyň Los Anjeles şäheri 5-nji maýda dürli reňkler, güllüker we tanslar bilen göwnüni açýar. 500.000-den gowrak meksikanlar we asly meksikaly Amerikalylar Sinko de Maýony ýa-da «5-nji Maýy» baýram edýärler. Bu baýramçylykda mek-

sikanlar we amerikanlar iki döwletiň arasyndaky dostlugy nygtamak üçin geçirilýän dabaralara gatnaşýarlar.

Los Anjelesde bu baýramçylyk Siti Holyň (şäher dolandyrys merkeziniň jaýy) töweregindäki köçelerde meksikan orkestrleriniň we ýerli toparlaryň meksikan watançylyk aýdymlaryny ýerine ýetirmegi bilen bellenilýär. Köçeler Meksikanyň baýdagynyň reňkleri bolan gyzyl, ak we ýaşyl reňkler bilen bezelýär. Ýetginjek oğlanlar meksikan egin-eşiklerini buýsanç bilen geýinip çykýarlar we gyzlar bolsa gyzyl, ýaşyl reňkde gasyn-gasyn edilip tikilen köýnekleri we giň ýubkalary geýýärler. Belli sazandalaryň gitarada çalyan meşhur we tanyş sazalaryna tansçylar pyrlanyp tans edýärler, barmaklaryna dakylan agaçjyklary şakgylatýarlar. Başgalar sport çäreleriniň, tanslaryň we meksikan tagamlaryndan ybarat bolan piknikleriniň geçirilýän ýeri bolan şäher seýilgählerine gidýärler. ★

Ýer Güniniň bellenip geçilişi: ABŞ-nyň alyş-çalyş maksatnamalarynyň gatnaşyjylary, orta mekdep okuwçylary we ekologija boýunça işleýän döwletdan daşary guramalaryň agzalary Çüliniň töweregindäki daglary arassalaýarlar.

KÖPDÜRLI AMERIKA

Eger Kaliforniýada ýaşayan bolsaňyz:

- Ýyllyk gazanjyňyz 250.000 dollardan geçse-de, jaý satyn alyp bilmeýärsiňiz.
- Goňşy köçedäki oturylyşyga barmak üçin hem maşynyňyza münýärsiňiz.
- Nämedir bir zadyň nähili uzaklykda ýerleşýändigini soranlarynda, siz onuň uzaklygyny kilometrde aýtmagyň deregine, ol ýere barmak üçin näçe sagat gerek boljakdygyny aýdýarsyňyz.

Eger Nýu Ýorkda ýaşayan bolsaňyz:

- Siz «şäher» diýeniňizde, adamlaryň Manhetten diýip düşümeğine garaşýarsyňyz.
- Siz Azatlyk heýkelinde ýa-da Imperiýa Ştat Binasynda ýekeje gezek hem bolup göreňizok.
- Merkezi seýilgähe «tebigatdyr» öýdýärsiňiz.
- Adamlara olaryň öz dilinde sögüp bilseňiz, köp dil bilýändirin öýdýärsiňiz.
- Maşynyňyzyň signalyny ulanyp-ulanyp işlemez ýaly etdiňiz.
- Kimdir biri gözüňize göni seretse, gödekligiň alamatydyr öýdýärsiňiz.

Eger Alýaskada ýaşayan bolsaňyz:

- Sizde bary-ýogy dört sany nahara goşulýan zat bar: duz, burç, ketçup we aýj burçdan taýýarlanylan sous.
- Maskarad kostýumlaryny eskimoslaryň geýýän eşiginiň üstünden geýdirseňem bolup dur.
- Sugunyň etini bişirmek üçin birnäçe usul bilýärsiňiz.

- Nah-matadan tikilip, sekiz ilikden az bolan islendik egin-eşik siz üçin içki geým ýaly bolýar.
- Ýylyň dört pasly şular: gys, henizem gys, tas gys hem-de gurluşyk.

Eger Koloradoda ýaşayan bolsaňyz:

- Öz 3.000 dollar bahasy bolan welosidepiňizi 500 dollarlyk maşynyňyzyň üstüne ýükleýärsiňiz.
- Siziň kelläniňiziň depesi takyr bolup gidenem bolsa, ýeňsäňizdäki galanja saçyňyzy örüp goýberýärsiňiz.

Eger ABŞ-nyň orta-günbatar ştatlarynda ýaşayan bolsaňyz:

- Durmuşyňyzda ýekeje-de meşhur adam bilen tanyşmasaňyzam, şäher häkimi siziň adyňyzy bilip dur.

- Köçede dyknyşyk emele geldi diýlende, siz traktory ozup bilmän barýan baş-on sany maşyny göz önüne getirýärsiňiz.

- Bir günüň içinde siz hem peçi, hem kondisioneri işletmeli bolýarsyňyz.

- Dynç almaga gidip gelen ekzotik ýerleriňiz barada soranlarynda, siz: «Üýtgeşik boldy» diýýärsiňiz.

Bu suratda Arizona ştatynyň, Wickenburg şäheriniň golaýyndaky Walçe Maýnyň (Gajar guşlaryň magdanynyň) töwereklerinde ösen amerikanyň milli çempiony-ägirt ulu tsereus kaktusy görkezilendir. Onuň boýy 1,5 metrdan gowyrak, ýaşı bolsa 200 ýyldyr. Bu kaktusy 1995-nji ýylda milli äpet agaçlaryň registry üçin surata alan Minnesotaly Jon we Winifred Lindmayerlaň maşgalasy 1997-nji ýylyň fewral aýynda bu kaktusyň ýylgyrymyň uranlygy ýa-da güýçli ýel sebäpli ýykylanlygyny görüpdiler.

ABŞ-nyň Ilçihanasy
Aşgabat, Türkmenistan
www.usemb-ashgabat.rpo.at